

УС О. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри
кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.21

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.19>

ФОРМУЛА КВАЛІФІКАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено дослідженню формули (стандартів запису, формулювання) кваліфікації в кримінальному праві. З'ясовано, що формула кваліфікації в кримінальному праві становить позначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню в разі здійснення кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння, тобто сукупність літерного та цифрового позначення статті (частини, пункту статті) Особливої частини КК та (або) статті (частини статті) Загальної частини КК, які передбачають вчинене кримінально значиме діяння і мають застосовуватися.

Встановлено, що формула кваліфікації як відтворення її результату і процес кваліфікації не збігаються, оскільки окремі статті (частини статті) Загальної частини, а іноді й Особливої частини КК використовуються у кваліфікації кримінально значимого діяння, проте на них може бути відсутнє посилання у формулі кваліфікації.

Досліджено відмежування формули кваліфікації від правил кваліфікації, що становлять нормативні приписи, загально визнані доктринальні положення та роз'яснення вищої судової інстанції, якими має керуватися суб'єкт кваліфікації, вибираючи кримінально-правову норму для кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння, а також від формулювання обвинувачення, яке полягає у словесному розкритті (розшифровці) формули кваліфікації, тобто словесному посиланні на кримінально-правову норму, що передбачає вчинене суб'єктом кримінальне правопорушення.

Проаналізовано висловлені в науковій літературі пропозиції щодо вдосконалення правил кваліфікації кримінального правопорушення, в тому числі й розширення переліку статей (частин статей) Загальної частини КК, що можуть використовуватися у формулі кваліфікації. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення формули кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння.

Запропоновані правила побудови формули кваліфікації в кримінальному праві.

Ключові слова: формула кваліфікації, кваліфікація в кримінальному праві, кримінально-правова оцінка вчиненого діяння, кримінально значиме діяння, правила кваліфікації, формулювання обвинувачення, кримінально-правова норма.

Us O. V. Qualification formula in criminal law

The article is devoted to the study of the formula (standards of recording, formulation) of qualification in criminal law. It was found that the formula of qualification in criminal law is the designation of the criminal law to be applied in the criminal legal assessment of a criminally significant act, i.e. a set of letter and numerical designation of the article (part, paragraph) of the Special Part of the Criminal Code and (or) articles (parts of articles) of the General part of the Criminal Code, which provide for a criminally significant act and must be applied.

It is established that the qualification formula as a reproduction of its result and the qualification process do not coincide, as separate articles (parts of the article) and sometimes the Special Part of the Criminal Code are used to qualify a criminal act, but they may not be referenced in the qualification formula.

The distinction of the qualification formula from the rules of qualification, which are normative prescriptions, generally accepted doctrinal provisions and explanations of the higher court, which should guide the subject of qualification in choosing a criminal law norm for criminal law assessment of a criminally significant act, as well as from the wording accusation, which consists in verbal disclosure (deciphering) of the qualification formula, i.e. a verbal reference to a criminal law norm, which provides for a criminal offense committed by the subject.

The proposals made in the scientific literature to improve the rules of qualification of a criminal offense, including the expansion of the list of articles (parts of articles) of the General Part of the Criminal Code that can be used in the qualification formula are analyzed. Suggestions have been made to improve the formula of criminal-legal assessment of a criminally significant act.

The rules of construction of the qualification formula in criminal law are offered.

Key words: *qualification formula, qualification in criminal law, criminal-legal assessment of the committed act, criminally significant act, qualification rules, formulation of accusation, criminal-legal norm.*

Вступ. Кваліфікація як діяльність певних суб'єктів щодо кримінально-правової оцінки та встановлення відповідності між фактичними й юридичними ознаками кримінально значимого діяння повинна бути результативною й належним чином формально вираженою в процесуальних документах. Водночас у кримінальному законодавстві України [1] відсутня регламентація формалізації (формули, стандартів запису, процесуального відтворення) кваліфікації в кримінальному праві, в тому числі й кваліфікації кримінальних правопорушень. Певною мірою окреслення кваліфікації кримінальних правопорушень має місце в кримінальному процесуальному законодавстві. Так, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2] до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК обвинувальний акт має містити правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

Постановка завдання. Проблемі формули (формалізації) кваліфікації в кримінальному праві та правилам її побудови в наукових працях увага практично не приділяється. Дослідження матеріалів слідчо-судової практики дає підставу стверджувати про відсутність єдиних підходів щодо побудови формули кваліфікації в кримінальному праві.

Результати дослідження. Формалізація (від лат. *forma* – вид, образ) передбачає відображення результатів мислення в точних поняттях та твердженнях, що дозволяють ставити у відповідність об'єкту, що досліджується, деяких стійких матеріальних конструкцій, що дають можливість виявити та зафіксувати суттєві сторони, властивості об'єкта [3, с. 355–356]. Відповідно до академічного тлумачного словника української мови: «формалізація» – це метод, що полягає в заміні всіх змістових термінів символами; «формула» – це загальне коротке визначення якогось положення, відношення, закону тощо, яке можна застосувати до відповідного конкретного випадку; стислий, точний словесний вислів, визначення чого-небудь; усталена форма викладу; виражене буквами, числами, знаками умовне позначення відношення будь-яких величин, елементів тощо. Терміни «стандарт» (загальноприйнятий взірець; щось позбавлене індивідуальних особливостей, своєрідності, оригінальності), «шаблон» (зразок, взятий для наслідування), «штамп» (загальновизнаний зразок, який сліпо наслідують; трафарет, шаблон), «трафарет» (загаль-

ноприйнятий або визнаний зразок, що його наслідують звичайно сліпо; шаблон, штамп) тощо [4] не відтворюють сутність визначення регламентації результатів кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння.

З урахуванням сутності та поняття кваліфікації в кримінальному праві [5, с. 171–175; 6, с. 10–34] можна зазначити, що *формула кваліфікації в кримінальному праві* – це сукупність літерного та цифрового позначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню під час здійснення кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння, тобто сукупність літерного та цифрового позначення статті (частини, пункту статті) Особливої частини Кримінального кодексу України та (або) статті (частини статті) Загальної частини КК, які передбачають учинене кримінально значиме діяння і мають застосовуватися. Формула кваліфікації засвідчує, чи вчинила особа кримінальне правопорушення або діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення або посткримінальну поведінку, та якою статтею (частиною, пунктом статті) КК його передбачено.

Літерне позначення, що міститься у формулі кваліфікації, характеризується вказівкою на статтю (скорочено – «ст.»), частину статті (скорочено – «ч. ст.»), пункт статті чи її частини (скорочено – «п. ст.» або «п. ч. ст.») Кримінального кодексу України (скорочено – «КК» або «КК України»). Цифрове позначення характеризується вказівкою на конкретний номер статті, частини статті чи пункту статті або її частини КК. Сукупність таких позначень і становить формулу кваліфікації вчиненого кримінально значимого діяння. Використання вказівки на відповідну кримінально-правову норму дозволяє відобразити внутрішній, змістовий аспект кримінально-правової оцінки вчиненого кримінально значимого діяння.

Слід зазначити, що формула кваліфікації як відтворення її результату і процес кваліфікації не збігаються, оскільки окремі статті (частини статті) Загальної частини, а іноді й Особливої частини КК, використовуються у кваліфікації кримінально значимого діяння, проте на них може бути відсутнє посилання у формулі кваліфікації. Більше того, в діянні особи може бути наявною низка кваліфікуючих ознак, що передбачені різними частинами відповідної статті Особливої частини КК, проте під час кваліфікації в певних випадках посилання відбувається лише на частину статті з найбільшим порядковим номером тощо.

Доцільно зауважити, що формулу кваліфікації та правила її побудови слід відокремлювати від правил кваліфікації, що становлять нормативні приписи, загальноновизнані доктринальні положення та роз'яснення вищої судової інстанції, якими має керуватися суб'єкт кваліфікації під час вибору кримінально-правової норми для кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння. Завданням правил кваліфікації є забезпечення визначеності та достовірності, правильності кваліфікації, створення єдиного підходу в слідчо-судовій практиці щодо кримінально-правової оцінки кримінально значимого діяння, мінімізація ризиків неправильної кваліфікації тощо. Значення ж формули кваліфікації полягає в стислому й точному позначенні кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та скороченню обсягу процесуальних документів. Правила кваліфікації передбачають, яка кримінально-правова норма підлягає застосуванню. Формула кваліфікації передбачає, як відобразити в процесуальному документі цю кримінально-правову норму шляхом посилання на статтю (частину, пункт статті) КК. Правила кваліфікації та формула кваліфікації співвідносяться за типом співвідношення кримінально-правової норми і статті (частини, пункту статті) КК.

На наш погляд, під час побудови (складання) формули кваліфікації в кримінальному праві доцільно використовувати такі правила:

1. За кваліфікації кримінального правопорушення у формулі кваліфікації обов'язково повинно міститися посилання на статтю Особливої частини КК, яка передбачає склад конкретного кримінального правопорушення, вчиненого суб'єктом, зокрема:

а) якщо стаття Особливої частини КК, за якою кваліфікується кримінальне правопорушення, не містить ні частин, ні пунктів, то у формулі кваліфікації зазначається лише така стаття;

б) якщо стаття Особливої частини КК містить частини, то у формулі кваліфікації зазначається конкретна частина цієї статті.

При цьому якщо суб'єкт учинив кримінальне правопорушення з декількома кваліфікуючими ознаками його складу, що передбачені однією частиною статті Особливої частини КК, то у формулі кваліфікації один раз зазначається ця конкретна частина статті Особливої частини КК.

У випадку вчинення суб'єктом кримінального правопорушення з декількома кваліфікуючими ознаками його складу, що передбачені різними частинами статті Особливої частини КК, то, за загальним правилом, у формулі кваліфікації зазначається частина статті, що передбачає більш тяжку (суспільно небезпечну) кваліфікуючу ознаку, більш тяжке кримінальне правопорушення, а саме частина статті Особливої частини КК з більшим порядковим номером. Проте в мотивувальній частині процесуальних документів зазначаються всі кваліфікуючі ознаки, властиві вчиненому кримінальному правопорушенню.

Якщо суб'єкт учинив два самостійних одиничних кримінальних правопорушення, передбачених різними частинами однієї статті Особливої частини КК, то вчинене кваліфікується як сукупність кримінальних правопорушень, тобто кожне з кримінальних правопорушень підлягає кваліфікації за відповідною частиною статті Особливої частини КК;

в) якщо стаття (частина статті) Особливої частини КК містить пункти, то у формулі кваліфікації зазначається конкретний пункт статті (частини статті) Особливої частини КК.

При цьому якщо суб'єкт учинив кримінальне правопорушення з декількома кваліфікуючими ознаками його складу, що передбачені одним пунктом статті (частини статті) Особливої частини КК, то у формулі кваліфікації один раз зазначається цей конкретний пункт статті (частини статті) Особливої частини КК.

У разі вчинення суб'єктом кримінального правопорушення з декількома кваліфікуючими ознаками його складу, що передбачені різними пунктами однієї статті (частини статті) Особливої частини КК, то, за загальним правилом, у формулі кваліфікації зазначаються всі пункти цієї статті (частини статті), що передбачають відповідні кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення;

г) якщо стаття (частина статті) Особливої частини КК містить не склад конкретного кримінального правопорушення та покарання за нього, а кримінально-правову норму, що регламентує спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності або визначення певного поняття тощо, то у формулі кваліфікації кримінального правопорушення вона не може застосовуватися. Крім того, формула кваліфікації не може містити й примітки до статей Особливої частини КК.

2. У визначених кримінальним законом випадках у формулі кваліфікації кримінального правопорушення необхідним є посилання і на відповідну частину (частини) статті Загальної частини КК. За чинним кримінальним законодавством до таких статей (їхніх частин) Загальної частини КК належать: ч. 1 ст. 14; ч. 1, 2, 3 ст. 15; ч. 3, 4, 5 ст. 27 КК, зокрема:

а) якщо суб'єкт учинив незакінчене кримінальне правопорушення, то у формулі кваліфікації обов'язковому зазначенню підлягає його вид – готування до кримінального правопорушення чи замах на кримінальне правопорушення, що відбувається за такими правилами:

– якщо суб'єкт учинив готування до кримінального правопорушення, то у формулі кваліфікації зазначається ч. 1 ст. 14 КК та відповідна стаття (частина, пункт статті) Особливої частини КК, що передбачає закінчене кримінальне правопорушення, до якого суб'єкт готувався;

– якщо суб'єкт учинив замах на кримінальне правопорушення, то у формулі кваліфікації зазначається відповідна частина ст. 15 КК та відповідна стаття (частина, пункт статті) Особливої частини КК, що передбачає закінчене кримінальне правопорушення.

У випадку вчинення суб'єктом кримінального правопорушення активною формою діяння – дією у формулі кваліфікації зазначається вид замаху (закінчений або незакінчений).

У разі вчинення суб'єктом кримінального правопорушення пасивною формою діяння – бездіяльністю у формулі кваліфікації вид замаху не зазначається, оскільки відповідно до ч. 2 та ч. 3 ст. 15 КК замах поділяється на види у разі вчинення діяння шляхом активної поведінки;

б) якщо кримінальне правопорушення вчинене у співучасті з розподілом ролей, то у формулі кваліфікації, за загальним правилом, має бути відтворений вид співучасника (співучасті) за такими правилами¹:

– діяння виконавця кваліфікуються за статтею (частиною, пунктом статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті;

– діяння організатора, підбурювача та пособника кваліфікуються за ч. 3, 4 або 5 ст. 27 КК, яка передбачає регламентацію діяння відповідного співучасника та статтею (частиною, пунктом статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті;

– якщо співучасник у спільному вчиненні кримінального правопорушення виконав декілька ролей, у тому числі роль виконавця (співвиконавця), кваліфікація його діяння має здійснюватися лише за статтею (частиною, пунктом статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті, тобто у формулі кваліфікації відсутнє посилання на відповідні частини ст. 27 КК, а міститься посилання лише на статтю Особливої частини КК, що передбачає кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті. Водночас усі ролі, вчинені таким співучасником у спільному кримінальному правопорушенні, зазначаються в мотивувальній частині процесуальних документів;

– якщо співучасник, вчиняючи кримінальне правопорушення, виконав декілька ролей, що належать до так званих інших видів співучасників, то у формулі кваліфікації відтворюється кожна з цих ролей – кваліфікація діяння такого співучасника має здійснюватися за відповідними частинами ст. 27 та статтею (частиною, пунктом статті) Особливої частини КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті;

в) якщо у співучасті з розподілом ролей вчинено незакінчене кримінальне правопорушення, то формула кваліфікації, за загальним правилом, повинна містити посилання як на відповідну ч. 3, 4 або 5 ст. 27 (за наведеними раніше правилами), так і на ч. 1 ст. 14 або відповідну частину ст. 15 КК та статтю (частину, пункт статті) Особливої частини КК, що передбачає закінчене кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті.

3. Будь-яке одиначне кримінальне правопорушення підлягає кваліфікації лише за однією статтею (частиною, пунктом статті) Особливої частини КК. А також у разі вчинення: а) повторних однорідних кримінальних правопорушень, не пов'язаних із засудженням суб'єкта за раніше вчинене кримінальне правопорушення; б) у більшості випадків повторності тотожних кримінальних правопорушень, не пов'язаних із засудженням суб'єкта за раніше вчинене кримінальне правопорушення; в) сукупності кримінальних правопорушень у формулі кваліфікації зазначаються всі статті (частини, пункти статті) Особливої частини КК, що містять склади кримінальних правопорушень, які утворюють наведені види множинності.

4. За кваліфікації діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення, у формулі кваліфікації повинно міститися посилання на статтю (частину статті) Загальної частини КК.

5. За кваліфікації посткримінальної поведінки, яка має самостійне кримінально-правове значення, у формулі кваліфікації повинно міститися посилання на статтю (частину статті) Загальної частини КК або статтю (частину статті) Особливої частини, яка передбачає регламентацію такої посткримінальної поведінки.

¹ Звертаємо увагу, що запропоновані формули кваліфікації кримінальних правопорушень, учинених у співучасті, та правила їх складання базуються на чинному кримінальному законодавстві (*de lege lata*). Водночас *de lege ferenda* щодо правил кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті (відповідно і формули кваліфікації), у наукових працях висловлюються інші пропозиції (див., приміром: 7, с. 207-278; 8, с. 149-159; 9, с. 59-71; 10, с. 56-61; 11, с. 315-321).

6. Кваліфікація як розумовий процес полягає в послідовному встановленні відповідності (тотожності, ідентичності) між фактичними й юридичними ознаками вчиненого кримінально значимого діяння, що передбачає з'ясування, за загальним правилом, спочатку відповідної статті (оскільки саме вона передбачає склад конкретного кримінально значимого діяння), потім її частини та пункту статті (частини статті) Особливої та (або) Загальної частини КК, за якою відбувається кваліфікація вчиненого.

Водночас аналіз приписів КК дає підставу зазначити, що законодавець використовує підхід щодо послідовності посилання на відповідні структурні елементи КК (стаття, частина та пункт статті) від найменшої (пункт, частина) до найбільшої (стаття) структурної одиниці КК, що застосовуються у кваліфікації. Так, наприклад, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 67 КК «при призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (*частина друга або третя статті 28*). Згідно з ч. 1 ст. 69-¹ КК «за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених *пунктами 1 та 2 частини першої статті 66* цього Кодексу...». Дослідження матеріалів слідчо-судової практики дає підставу стверджувати, що в більшості випадків формула кваліфікації будується за принципом посилання від найменшої структурної одиниці до найбільшої. Водночас у слідчо-судовій практиці має місце й інший підхід, приміром, вироком Суворівського районного суду м. Одеси від 13 лютого 2018 р. (справа № 523/1655/17) особу визнано винною «у скоєнні кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 185 ч. 1, 187 ч. 1 КК України» [12].

Принциповим, на наш погляд, є те, що посилання на структурні елементи статей як Загальної, так і Особливої частини КК, повинно бути *послідовним* та з єдиним підходом щодо всіх випадків кваліфікації, тобто в разі позначення статті, яка містить частини, що містять пункти, посилання на структурні елементи КК має бути послідовним від найменшої до найбільшої структурної одиниці (або навпаки) – «п. ч. ст. КК» (або «ст. ч. п. КК»).

7. Нормативно нерегламентованим залишається й питання щодо використання розділових знаків та сполучників у формулі кваліфікації. Водночас правильне використання та розташування (наведення) їх у формулі кваліфікації дозволить усунути неточності, двозначність, помилки в побудові кваліфікації та необхідність її тлумачення. У побудові формули кваліфікації в кримінальному праві доречно використовувати такі розділові знаки, як «крапка» (у кінці графічно скороченої структурної одиниці КК, приміром, «ст.»), «кома» (для відокремлення граматично рівноправних (однакових) структурних одиниць КК, наприклад, «пп. 1, 2») і «крапка з комою» (для відокремлення складних (або ускладнених) за будовою граматично рівноправних (однакових) структурних одиниць КК, якщо розділювані структурні одиниці мають у собі розділові знаки, приміром: «ч. 1 ст. 14, п. 1 ч. 2 ст. 115; ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 187 КК»).

На наш погляд, у побудові формули кваліфікації у кримінальному праві доцільно використовувати розділові знаки та сполучник «і» за такими правилами:

1) між різними структурними одиницями КК ні розділові знаки, ні сполучник «і» не ставляться. Продемонструвати це можна, зокрема, таким прикладом: «п. 1 ч. 2 ст. 115 КК»;

2) якщо формула кваліфікації містить лише посилання на статті Особливої частини КК, то використовується кома або сполучник «і» між літерним та цифровим позначенням цих статей (наприклад, «ст. 116, ст. 198 КК» або «ст. 116 і ст. 198 КК»);

3) якщо формула кваліфікації містить посилання на декілька частин однієї статті Особливої частини КК (тобто має місце сукупність кримінальних правопорушень, передбачених різними частинами однієї статті Особливої частини КК), то використовується кома або сполучник «і» (приміром, «ч. 1 ст. 358, (і) ч. 4 ст. 358 КК»);

4) якщо формула кваліфікації містить посилання на декілька пунктів однієї статті (частини статті) Особливої частини КК, то між позначенням пунктів використовується кома або сполучник «і» (наприклад, «пп. 1, 4 ч. 2 ст. 115 КК» або «пп. 1 і 4 ч. 2 ст. 115 КК»);

5) у формулі кваліфікації незакінченого кримінального правопорушення між позначенням частини статті Загальної та статті (частини, пункту статті) Особливої частини КК

використовується кома. Сполучник «і» в такому разі використовувати недоречно (приміром, «ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 185 КК»);

6) у формулі кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті з розподілом ролей, між позначенням частини статті Загальної та статті (частини, пункту статті) Особливої частини КК використовується кома. Сполучник «і» в такому разі використовувати недоречно (наприклад, «ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 187 КК»; «частини 4, 5 ст. 27, ч. 2 ст. 187 КК» або «частини 4 і 5 ст. 27, ч. 2 ст. 187 КК»);

7) у формулі кваліфікації незакінченого кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті з розподілом ролей, між позначенням частин статей Загальної та статті (частини, пункту статті) Особливої частини КК використовується кома. При цьому спочатку зазначається вид співучасника (частина ст. 27 КК), а потім – вид незакінченого кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті (приміром, «ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 186 КК»);

8) у формулі кваліфікації сукупності (повторності-сукупності) незакінчених кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті з розподілом ролей, кожне з кримінальних правопорушень, що становлять сукупність, повинно бути відокремлене одне від іншого крапкою з комою (наприклад, «ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 185; ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК»).

Слід зазначити, що в кримінально-правовій доктрині висловлюються пропозиції щодо вдосконалення правил кваліфікації кримінального правопорушення, в тому числі й розширення переліку статей (частин статей) Загальної частини КК, що можуть використовуватися у формулі кваліфікації.

1. Окремі науковці висловлюються за доцільність при кваліфікації кримінального правопорушення здійснювати посилання на статті Загальної частини КК, що передбачають форми вини та їх види, у разі якщо конкретна стаття (частина статті) Особливої частини КК передбачає можливість психічного ставлення до вчиненого як умисно, так і з необережності [13, с. 10; 14, с. 210]. Доцільність такого посилання у формулі кваліфікації може бути обґрунтована можливістю застосування привілейованих інститутів та норм кримінального права, визначення виду установи відбування покарання (ч. 2 ст. 18 Кримінального виконавчого кодексу України (далі – КВК)) [15], переведення засуджених до позбавлення волі (ч. 1, 2 ст. 101 КВК), подальшого встановлення рецидиву кримінальних правопорушень (ст. 34 КК), неможливості застосування амністії (ст. 4 Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 1 жовтня 1996 р.) [16] тощо.

2. Інші дослідники пропонують у формулі кваліфікації кримінального правопорушення робити посилання на статті (частини, пункти статей) Загальної частини КК, які передбачають обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання [17, с. 42–43]. Вважаємо, що використання у формулі кваліфікації кримінального правопорушення статей (частин, пунктів статей) Загальної частини КК, що регламентують призначення покарання, є неприпустимим.

3. У слідчо-судовій практиці під час кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті, поширеним є здійснення посилання у формулі кваліфікації на відповідну частину ст. 28 КК. Приміром, вироком Личаківського районного суду м. Львова від 12 вересня 2018 р. (справа № 463/4169/18) визнано винними «у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 28, ч. 2 ст. 125 КК України» [18]; вироком Деснянського районного суду м. Києва від 10 травня 2018 р. (справа № 754/3926/18) визнано винними «у пред'явленому обвинуваченні за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 205, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 205, ч. 2 ст. 205¹ КК України» [19]; вироком Яворівського районного суду Львівської області від 23 березня 2018 р. (справа № 460/3737/17) визнано винними «у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 162 КК України» [20] тощо. При цьому слід зазначити, що посилання на відповідну частину ст. 28 КК використовується у формулі кваліфікації як у разі, якщо склад кримінального правопорушення як містить за кваліфікуючу ознаку відповідну форму співучасті, так і не містить. У кримінально-правовій доктрині також висловлюється позиція щодо доцільності відтворення у формулі кваліфікації форми

співучасті та посилання на відповідну частину ст. 28 КК у тих випадках, коли ця обставина не врахована статтею Особливої частини КК [21, с. 269]. Не заперечуючи принципово щодо такого підходу, зауважимо, що правила кваліфікації, в тому числі й правила кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті, потребують удосконалення та нормативно-правового закріплення.

4. У слідчо-судовій практиці при кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті, мають місце випадки кваліфікації діяння виконавця (співвиконавця) з посиланням на ч. 2 ст. 27 КК. Наприклад, вироком Дубровицького районного суду Рівненської області від 2 травня 2018 р. (справа № 560/434/18) визнано винними «у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого «ч. ч. 2, 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 240 КК України» [22]; вироком Ульянівського районного суду Кіровоградської області від 3 січня 2018 р. (справа № 402/1426/17) визнано винним «у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого «ч. 2 ст. 27, ч. 1 ст. 396 КК України» [23] тощо. Зауважимо, що в науковій літературі висловлюються позиції щодо доцільності при кваліфікації діяння виконавця (співвиконавця) посилатися на ч. 2 ст. 27 КК, що передбачає його регламентацію. Вважаємо, що за такого підходу було б забезпечено «чистоту» кваліфікації діяння співучасника, який виконав декілька ролей у спільному вчиненні кримінального правопорушення – всі вони (незалежно від їх виду) відтворювалися б у формулі кваліфікації. Крім того, такий підхід буде відповідати і положенням щодо підстави та меж кримінальної відповідальності співучасників [6, с. 188; 14, с. 212].

Формулу кваліфікації кримінального правопорушення необхідно відрізнити від формулювання обвинувачення, яке полягає у словесному розкритті (розшифровці) формули кваліфікації, тобто словесному посиланні на кримінально-правову норму, що передбачає вчинене суб'єктом кримінальне правопорушення. Формулювання обвинувачення відбувається у словесній формі. Воно не замінює формулу кваліфікації кримінального правопорушення, а використовується разом з нею у відповідних процесуальних документах. Кваліфікація кримінального правопорушення повинна повністю відтворювати обвинувачення, а обвинувачення дорівнювати кваліфікації кримінального правопорушення. Водночас формулювання обвинувачення дозволяє усунути певну неконкретність, яка може мати місце у формулі кваліфікації (приміром, через наявність альтернативних конститутивних або кваліфікуючих чи привілейованих ознак складу кримінального правопорушення в конкретній статті (частині статті) Особливої частини КК). Наприклад, формула кваліфікації така: ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 186 КК, а формулювання обвинувачення конкретизує формулу кваліфікації, вказуючи на одну із двох кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення, що передбачені в ч. 3 ст. 186 КК.

Висновки. На підставі проведеного дослідження щодо формули кваліфікації в кримінальному праві можна сформулювати такі основні положення:

1. За кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення у формулі кваліфікації обов'язково повинно міститися посилання на статтю (частину, пункт статті) Особливої частини КК, яка передбачає склад конкретного кримінального правопорушення, вчиненого суб'єктом. У формулі кваліфікації кримінального правопорушення не використовуються статті (частини статті) Особливої частини КК, що не містять складу певного кримінального правопорушення, в тому числі й примітки до статей.

2. За кваліфікації незакінченого кримінального правопорушення та (або) кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті з розподілом ролей, у формулі кваліфікації повинно міститися посилання на відповідні частини окремих статей Загальної частини КК (ч. 1 ст. 14; ч. 1, 2 або 3 ст. 15; ч. 3, 4 або 5 ст. 27 КК) і відповідну статтю (частину, пункт статті) Особливої частини КК. У такому разі у формулі кваліфікації кримінального правопорушення спочатку зазначаються частини статей Загальної частини, а потім стаття (частина, пункт статті) Особливої частини КК.

3. За кримінально-правовою кваліфікацією діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення, у формулі кваліфікації повинно міститися посилання на статтю (частину статті) Загальної частини КК.

4. За кримінально-правової кваліфікації посткримінальної поведінки, яка має самостійне значення, у формулі кваліфікації повинно міститися посилання на статтю (частину, пункт статті) Загальної частини КК або на відповідну частину статті Особливої частини КК.

5. Посилання на структурні елементи статей як Загальної, так й Особливої частини КК повинно бути *послідовним* та з єдиним підходом щодо всіх випадків кваліфікації (від найменшої до найбільшої структурної одиниці кримінального закону (або навпаки)).

6. У формулі кваліфікації розділові знаки (крапка, кома, крапка з комою) та сполучник «і» повинні використовуватися з урахуванням правил пунктуації та орфографії, а також правил побудови формули кваліфікації й формулювання обвинувачення.

7. Формула кваліфікації, як і відтворення її результату, і процес кваліфікації не збігаються, оскільки окремі норми Загальної частини, а іноді й Особливої частини КК, використовуються у кваліфікації, проте не застосовуються у формулі кваліфікації.

8. Формулу кваліфікації в кримінальному праві та правила її побудови необхідно відрізняти від правил кваліфікації та формулювання обвинувачення (словесного розкриття (розшифровки) формули кваліфікації).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20140302#n2041>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20140302#n2041>
3. Ивин А.А., Никифоров А.Л. Словарь по логике. Москва : Туманит : Изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/>
5. Ус О.В. Кваліфікація злочинів: сутність та поняття. *Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія : Право*. Харків : ХНУ, 2014. № 1106. Вип. № 17. С. 171–175.
6. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
7. Орловський Р.С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.
8. Ус О.В. Правила кваліфікації злочинів, вчинених у співучасті. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України* : зб. наук. пр. / редкол. : В.Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2014. № 1 (76). С. 149–159.
9. Ус О.В. Особливості кваліфікації діянь співучасників: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. / редкол. В.І. Борисов та ін. Харків : Право, 2014. Вип. 27. С. 59–71.
10. Ус О.В. Кваліфікація злочинів з урахуванням форм співучасті: аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 2. Т. 4. С. 56–61.
11. Ус О.В. Спеціальні правила кваліфікації діянь співучасників : аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України. *Право і суспільство*. 2014. № 6–1. С. 315–321.
12. Вирок Суворівського районного суду м. Одеси від 13 лютого 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72165757>
13. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2004. 304 с.
14. Марчук В.В. Методологические основы квалификации преступления. Москва : Юрлитинформ, 2016. 440 с.
15. Кримінально-виконавчий кодекс України: від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
16. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 1 жовт. 1996 р. № 392/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80>

17. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 304 с.
18. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 12 вересня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76455426>
19. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 10 травня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73985647>
20. Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 23 березня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72959441>
21. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
22. Вирок Дубровицького районного суду Рівненської області від 2 травня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73751789>
23. Вирок Улянівського районного суду Кіровоградської області від 3 січня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71421680>

